

ВИСШЕ УЧИЛИЩЕ ПО ЗАСТРАХОВАНЕ И ФИНАНСИ - СОФИЯ

Катедра „Финанси“

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационно изследване на тема

**“КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТ
НА СТРАНИТЕ-ЧЛЕНКИ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
В СВЕТЛИНАТА НА ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА СТРАТЕГИЯТА „ЕВРОПА 2020”**

**за научна степен „Доктор на икономическите науки”
в докторската програма „Финанси и застраховане”,
в професионалното направление 3. 8. Икономика**

Докторант:

д-р Алина Валения

ORCID ID: 0000-0003-3389-9465

София

-2022-

Дисертационният труд обхваща 292 страници: заглавна страница, съдържание, увод, пет раздела, заключение, ключови думи, списък с фигури и таблици и библиография, като съдържа теоретична и емпирична част. В теоретичната част са представени аспекти на конкурентоспособността на икономиката съгласно икономически теории, фактори, формиращи международната конкурентоспособност, и показатели, определящи процеса. В емпиричната част, въз основа на данни от Евростат и други международни финансови институции за периода 2010-2020 г., е направена оценка на степента на изпълнение на целите на Стратегията „Европа 2020” и нейното влияние върху конкурентните позиции на страните-членки на ЕС, както и ЕС на международната сцена. Показателите за реализация на целите на стратегията „Европа 2020” са публикувани от Европейската комисия, а рейтинговите резултати са подготвени въз основа на показателите, разработени от международните икономически организации: Световната банка, Световният икономически форум и Международният институт за развитие на мениджмънта помогнаха за постигане на целта на изследването. Конкурентната позиция на страните-членки на ЕС и нейната промяна през 2010-2020 г.г. бяха подложени на сравнителен анализ чрез набор от икономически и социални показатели. Сравнителният анализ на показателите, определящи изпълнението на Стратегията „Европа 2020” в страните на ЕС, е проведен през 2010-2020 г. чрез статистическия многомерен сравнителен анализ на Хелвиг. Резултатите от изследването са представени под формата на 55 фигури, 39 таблици, а библиографията включва 172 заглавия.

СЪДЪРЖАНИЕ

I. Обща характеристика на дисертационния труд.....	3
1. Актуалност и значение на темата на дисертационния труд.....	3
2. Обект и предмет на дисертационния труд.....	4
3. Основни проблеми на дисертационния труд.....	6
4. Авторски научни хипотези на дисертационния труд	7
5. Цел и задачи на дисертационния труд	8
6. Методи и методология на дисертационния труд	9
7. Ограничения на дисертационния труд.....	11
II. Област и структура на дисертационния труд.....	12
III. Кратка характеристика на разделите на дисертационния труд	14
IV. Изводи и предимства на дисертационния труд.....	16
V. Публикации, свързани с дисертационния труд	24

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Актуалност и значение на темата на дисертационния труд

Конкурентоспособността на икономиката е необходим фактор, осигуряващ динамичното развитие на страната, който оказва значително влияние върху подобряването на благосъстоянието на обществото. Ниската конкурентоспособност е негативно явление, което води до автоматично изключване от пазара, необходимост от подчинение на по-прогресивна икономика и загуба на автономия. Конкурентоспособността не е постоянно явление, а е подложена на непрекъснати промени във времето - постигането ѝ не гарантира нейното запазване в бъдеще. Конкурентоспособността на дадена страна на международната сцена е процес, който трябва постоянно да се подобрява и адаптира към променящите се пазарни условия. Шансът да се запази или подобри постигнатата международна конкурентоспособност е непрекъснат процес на адаптиране на икономиката към променящите се вътрешни и външни условия. Основният критерий за определяне на международната конкурентоспособност на дадена държава е анализът на икономическите ефекти, изразени включително чрез икономически и социални показатели.

Затова научната дейност, която се занимава с въпросите, свързани с методите за оценка на конкурентоспособността на страните-членки на ЕС, е важна и актуална, особено в края на изпълнението на целите на Стратегията „Европа 2020“. В изследванията е от значение да се посочат различните показатели, използвани за оценка на конкурентната позиция на дадена страна. Трябва да се отбележи, че освен прости количествени показатели, за оценка на международната конкурентна позиция се използват и получени чрез подходящи методи показатели. За повишаване на конкурентоспособността на икономиката на отделните страни-членки на ЕС, на 17 юни 2010 г. Европейският съвет прие дългосрочна програма за социално-икономическото развитие на ЕС, дефинирана като „Европа 2020“- Стратегия за устойчив и приобщаващ растеж. През 2020 г. приключи изпълнението на Стратегията „Европа 2020“, чиято цел беше да създаде условия за икономическо развитие на ЕС, базирано на два основни компонента: иновативна, основана на знанието икономика, и устойчива икономика, насочена към повишаване на ефективността на използването на ресурсите и околната среда, намаляване на явлението социалната изолация, способстващо за ръста на заетост, и по такъв начин - осигуряване на високо социално, териториално и икономическо сближаване. С оглед на изложеното остават актуални изследванията относно последиците от изпълнението на десетгодишната програма за развитие на ЕС, наречена стратегия „Европа 2020“.

Оценката на степента на изпълнение на разпоредбите на Стратегия „Европа 2020“ в страните от ЕС е направена чрез сравнителен анализ на показателите и обхваща чрез многомерен сравнителен анализ периода 2010-2020 г.г. За анализа използвахме метода на модела за развитие на З. Хелвинг в класическия му вариант. Синтетичният показател за изпълнението на Стратегия „Европа 2020“ е определен на базата на подробни фактори

(публикувани от Европейската комисия) за наблюдение на изпълнението на разпоредбите на Стратегията. Въз основа на синтетичен показател, изчислен за 2010 г. и 2020 г., е създадена класация на страните от ЕС, с отчитане на степента на изпълнение на разпоредбите на Стратегията „Европа 2020“. Изчисляването на синтетичните показатели по метода на Хелвиг даде възможност да се създаде рейтинг на страните, които през 2020 г., т.е. в резултат на изпълнението на Стратегията, са постигнали най-добра, средна и най-лоша позиция по дългосрочните показатели на програмата за развитие на ЕС. Важен елемент от изследването беше оценката на изходната позиция на страните-членки на ЕС през 2010 г. на етапа на стартиране на изпълнението на разпоредбите на Стратегията „Европа 2020“ в контекста на целите, приети от Европейския съюз в плана „Европа 2020“. Резултатите от изследването, проведено въз основа на анализ на състоянието на показателите, приети в „Стратегия 2020“ за 2010 г., свидетелстват за неблагоприятното икономическо и социално положение на значителна група страни от ЕС, определени като икономически слаби, с нисък БВП на глава от населението.

В класацията за 2020 г., поради постигането на планираните показатели, значителна част от страните от ЕС заемат крайни позиции по критериите на Стратегия „Европа 2020“. Икономически най-слабите държави и същевременно с най-ниско постигнато представяне в изпълнението на Стратегията са идентифицирани през 2010 г., но са посочени и през 2020 г., и към тази група спадат Балтийските страни и Централна и Източна Европа. В дисертацията е направена оценка на икономическия и социален напредък, постигнат през следващите десет години на реализация на плана „Европа 2020“, т.е. през 2010 г. и 2020 г.

Представеният в дисертационния труд метод за оценка на международната конкурентоспособност на страните-членки на ЕС и ЕС на международната сцена се основава на многомерния сравнителен анализ на Хелвиг. Този метод е използван за оценка на степента на изпълнение на показателите, които определят степента на изпълнение на Стратегията „Европа 2020“ в страните от ЕС през периода 2010-2020 г.г. При изследванията през 2010 г. и 2020 г. беше приет същия набор от диагностични променливи, определени от Евростат. Методът на Хелвинг е един от първите методи, чрез които се идентифицират и оценяват диагностичните променливи. Диагностичните променливи включват както стимулатори (X_1 , X_2 , X_5 , X_9 , X_{10}), така и дестимулатори (X_4 , X_6 , X_7 , X_8), които са основните показатели, предложени от Евростат за наблюдение на Стратегията „Европа 2020“. За оценка на конкурентоспособността на страните са използвани и други аналитични методи (раздел 1, подраздел 1.2, раздел 4, подраздел 4.3 от това изследване).

2. Обект и предмет на дисертационния труд

Обект на изследването на дисертационния труд е оценката на изходната позиция на страните-членки на ЕС през 2010 г. на етапа на стартиране на изпълнението на разпоредбите на Стратегия „Европа 2020“ в контекста на приетите от Европейския съюз цели в плана „Европа 2020“. Анализ на предвидените от Стратегия 2020 показатели, постигнати през 2020 г., т.е. в последния етап от изпълнението на разпоредбите на Стратегия 2020. Емпиричният модел, използван в изследването, обхваща 27 страни-членки

на ЕС. Цифрите са предоставени от Евростат и други международни финансови институции. Времевият диапазон на изследването обхваща 2010-2020 г.г., т.е. периода на изпълнение на разпоредбите на стратегията „Европа 2020“.

В резултат на изследването се изготви рейтинг на страните-членки на ЕС по отношение на изпълнението на планираните показатели на Стратегия „Европа 2020“ и се направи оценка на промените в тяхната конкурентоспособност. Предмет на изследването по метода на Хелвинг е оценката на икономическия и социален напредък, постигнат през следващите десет години от изпълнението на плана „Европа 2020“, т.е. през 2010 г. и 2020 г., както и проверката дали и доколко отделните страни-членки на ЕС са постигнали планираните стойности на показателите, т.е. (а) 75% ниво на заетост за лицата на възраст 20-64 години, (б) 3% инвестиции в научноизследователска и развойна дейност от БВП на ЕС, (в) 20/20/20 цели за климата и енергията (включително намаляване на въглеродните емисии до 30%, ако условията позволяват), (г) намаляване на броя на преждевременно напусналите училище до 10% (освен това, най-малко 40% от по-младото поколение трябва да получи висше образование), (д) намаляване на броя на лицата, изложени на риск от бедност с 20 милиона души. Приложените статистически методи позволиха разработването на рейтинг на страните от ЕС по социално и икономическо сближаване, в съответствие със заложените в плана „Европа 2020“ показатели. Въз основа на резултатите от това изследване беше създадена класация на най-добре и най-зле справящите се държави в ЕС по отношение на сближаването. И при двата метода беше възможно страните от ЕС да се групират според степента на изпълнение на планираните показатели на Стратегия „Европа 2020“ за 2010 г. и 2020 г. Идентифицирани са четири категории държави, т.е.: (1) страни на много висока позиция; (2) страни на висока позиция; (3) страни на средна позиция; 4) страни на ниска позиция по отношение на социалното сближаване.

Предмет на изследването са и резултатите в доклади, публикувани от международни финансови институции, като беше представен анализ на конкурентоспособността на икономиките на страните-членки на ЕС и ЕС като международна организация. За анализа са използвани няколко класации на конкурентоспособността на икономиките. От особено значение бяха Докладът за глобалната конкурентоспособност, публикуван от Световния икономически форум, и Годишникът за световната конкурентоспособност, публикуван от Международния институт за развитие на управлението. За оценка на социално-икономическото развитие са използвани и данни, представени в други класации, използвани за оценка на конкурентоспособността на страните-членки на ЕС, включително: Международен институт за управление и развитие (IMD), индекс на икономическа свобода.

Въз основа на данни от световни финансови институции са представени позициите на страните членки на ЕС и ЕС като международна организация в различни класации за конкурентоспособността. За оценка на конкурентната позиция бяха използвани много показатели, включително: ИЧР (Индекс на човешкото развитие), ИРК (Индекс на регионалната конкурентоспособност), ИКШИРУ (Индекс на конкурентоспособността на Швейцарския институт за развитие на управлението), ИИС (Индекс на икономическата

свобода), БВП, ниво на инфлацията, ниво на безработицата, държавен дълг. Всички горепосочени класации в по-голяма или в по-малка степен отчитат значението на въздействието на иновациите върху международната конкурентоспособност.

Резултатите от проведено изследване в областта на влиянието на степента на постигане на целите на Стратегия „Европа 2020“ върху нивото на конкурентоспособност на страните-членки на ЕС чрез методи на сравнителен анализ са представени под формата на рейтинги, отразяващи нивото на социално-икономическо развитие на страните-членки.

3. Основни проблеми на дисертационния труд

Основен проблем на изследването остава анализът на конкурентоспособността на икономиките на страните-членки на ЕС и позицията на ЕС на международната сцена в контекста на изпълнението на целите на Стратегия „Европа 2020“. Важен изследователски проблем е отговорът на въпроса дали и доколко са изпълнени разпоредбите на стратегията „Европа 2020“ и какво влияние оказват те върху повишаването на конкурентоспособността на икономиките на отделните страни-членки на ЕС и на ЕС като организация на международната сцена. Приетата програма за развитие на ЕС, наречена Стратегия „Европа 2020“, трябваше да гарантира, че през 2020 г. икономиката на ЕС ще стане най-конкурентоспособната, ще съдейства за устойчиво развитие, ориентирана към подобряване на условията на живот и благосъстоянието на жителите на ЕС. Представените в това изследване резултати показаха, че при изпълнението на предпоставките на стратегията „Европа 2020“ феноменът на заемане на най-високите позиции в класацията в резултат на изпълнението на стратегията „Европа 2020“ на икономически силните страни от ЕС с високо ниво на развитие, измерено чрез БВП, е забележим. За всички страни-членки на ЕС изпълнението на целите на стратегията „Европа 2020“ се превърна във важен стимул за развитие и растеж на тяхната конкурентоспособност. Програмирането на кохезионната политика в следващата финансова перспектива на ЕС трябва да отчита в по-голяма степен регионалното ниво, за което да се определят постижими показатели за развитие и тяхното финансиране.

Основните цели на дисертационния труд са подчинени на следните конкретни задачи (изследователски задачи):

- Изясняване на теоретичните концепции за конкурентоспособността заедно с факторите, които я формират, както и представяне и оценка на общата политика за конкурентоспособност, прилагана в Европейския съюз,
- Представяне на основните положения на кохезионната политика, инструментите и програмите на ЕС във финансовата перспектива 2014-2020 г.г., както и факторите, подкрепящи процеса на нейното модернизиране след 2020 г.,
- Характеристика на принципите и финансовите инструменти на кохезионната политика на ЕС във финансовата перспектива 2014-2020 г. и в програмния период след 2020 г.
- Определяне на разпоредбите на стратегията за развитие на Европейския съюз за 2010-2020 г.г. „Европа 2020“ и свързаните с нея заплахи и проблеми,

- Представяне на въздействието на стратегията „Европа 2020“ върху функционирането на кохезионната политиката в ЕС във връзка с многогодишната финансова програма за 2014-2020 г.г., както и в настоящата финансова перспектива 2021-2027 г.г.,
- Сравнителна оценка на степента на изпълнение на приетите показатели на Стратегията „Европа 2020“ в отделните страни и в ЕС,
- Идентифициране на показателите на стратегията „Европа 2020“, които не са постигнати в страните-членки и посочване на причините,
- Оценка на степента, в която средствата от бюджета на ЕС се използват за политики на сближаване, които подпомагат постигането на целите на стратегията „Европа 2020“,
- Определяне на конкурентната позиция на ЕС на международната сцена във връзка с изпълнението на разпоредбите на стратегията „Европа 2020“,
- Определяне на конкурентоспособността на страните-членки на ЕС по отношение на други страни по света въз основа на регионални индекси за конкурентоспособност, публикувани от Европейската комисия и други класации, съставени от международни финансови институции.

Основните изследователски проблеми на дисертационния труд бяха формулирани под формата на изследователски хипотези. Резултатът от анализа на конкурентоспособността на страните-членки на ЕС във връзка с изпълнението на разпоредбите на Стратегия „Европа 2020“ беше класацията на държавите-членки на ЕС, разделена на високо, средно-високо, средно-ниско и ниско ниво на тяхното развитие. Направен е и сравнителен анализ на промените в конкурентоспособността през 2010-2020 г.г.

4. Авторски научни хипотези на дисертационния труд

Въз основа на анализа на литературата по темата и в контекста на формулираните цели и задачи на изследването бяха приети за проверка следните изследователски хипотези, които предполагат, че:

H1: Във връзка с изпълнението на Стратегия „Европа 2020“ в страните от ЕС се наблюдава забележимо подобрение в показателите, характеризиращи отделните ѝ сфери (интелектуално развитие, устойчив растеж, социална интеграция). Конкурентната позиция на икономически силните държави се е подобрила значително, но все още има разлика в развитието между икономически силните и слабите страни от ЕС.

H2: Конкурентната позиция на икономически най-слабите страни-членки на ЕС, измерена чрез съотношението на БВП на глава от населението към средното за ЕС, не се е подобрила значително поради изпълнението на стратегическите цели на кохезионната политиката, определени в стратегията „Европа 2020“.

H3: Предполагаемите допускания на Стратегия „Европа 2020“, обхващащи широка социално-икономическа сфера, не бяха постижими в икономически най-слабите страни.

Н4: Финансовите инструменти на ЕС оказаха значително въздействие върху изпълнението на приетите допускания на Стратегията „Европа 2020“ в областта на три приоритета: интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж.

Хипотезите на изследването бяха проверени с помощта на данни, публикувани от Европейската комисия и други международни финансови институции, с използване на статистическия анализ на Хелвиг и корелационно-регресионното смятане. Използвани са класации за конкурентоспособност (RCI), икономическа свобода (IMD) и социално-икономическо развитие (HDI). Анализът на емпиричния материал показва, че за всички страни-членки на ЕС постигането на целите на стратегията „Европа 2020“ е важен стимул за тяхното развитие и за повишаване на тяхната конкурентоспособност. Предприетата инициатива, наречена Стратегия „Европа 2020“, имаше за цел да гарантира, че през 2020 г. икономиката на ЕС ще стане най-конкурентоспособна, устойчива и ориентирана към подобряване на условията на живот и благосъстоянието на жителите на ЕС. От гледна точка на изпълнението на разпоредбите на Стратегията, подобрението на показателите за нейното изпълнение се забелязва едва през последните години. Повишаването на конкурентоспособността на икономиките на страните и тяхното активно участие в глобалната конкуренция изисква по-значителен напредък в увеличаването на разходите за научноизследователска и развойна дейност в страните от ЕС. Повишаването на осведомеността за иновациите сред предприятията в ЕС, използването на система от стимули, насочени към увеличаване на броя на предприятията за финансиране на разходите за научноизследователска и развойна дейност и въвеждане на ИТ-технологии, при ограничаване на съществуващите разходи в областта на нетехнологичните иновации (включително обучение, дизайн, маркетинг), беше от голямо значение. Основаната на иновации конкурентоспособност следва да играе важна роля в икономиката на ЕС. Повишаването на конкурентоспособността на ЕС по отношение на други региони на света (САЩ, Япония, Индия, Китай) се обуславя от необходимостта от по-голямо привличане на публични и частни средства (както от бюджета на ЕС, така и от отделните страни-членки), финансиращи научни изследвания, по-специално, разработването на нови технологии и възобновяеми енергийни източници (раздел 4 и раздел 5 от този документ).

5. Цел и задачи на дисертационния труд

Целта на дисертационния труд е да представи методи и показатели за оценка на конкурентоспособността на страните-членки на ЕС във връзка с изпълнението на целите на Стратегията „Европа 2020“. Важна цел беше оценката на изходната позиция на страните-членки на ЕС през 2010 г. на етапа на стартиране на изпълнението на разпоредбите на Стратегията „Европа 2020“, в контекста на приетите от Европейския съюз цели в плана „Европа 2020“.

Основната задача на този дисертационен труд е да представи анализ на състоянието на приетите в Стратегията 2020 за 2010 г. показатели, които показват неблагоприятното икономическо и социално състояние на значителна група страни от ЕС, определени като икономически слаби, с нисък БВП на глава от населението. В изготвения рейтинг,

благодарение на постигането на планираните показатели, значителна част от страните от ЕС са поставени на последните позиции според критериите на Стратегията „Европа 2020“. Икономически най-слабите държави бяха изброени през 2010 г., но те са посочени и през 2020 г., като броят им остава на същото ниво. Целта на изследването по метода на Хелвиг беше да оцени икономическия и социален напредък, постигнат през следващите десет години от плана „Европа 2020“, т.е. през 2010 г. и 2020 г. Обемът на основните, предприети в тази статия изследователски въпроси (теоретични, емпирични), е следният:

Схема на изследователските въпроси, включени в дисертационния труд:

Източник: собствена разработка

6. Методи и методология на дисертационния труд

Конкурентната позиция на страните-членки на ЕС и нейните промени през 2010-2020 г.г. бяха подложени на сравнителен анализ, с използване на целия набор от икономически и социални показатели, отразяващи: 1) нивото на благосъстояние на обществото (например темпове на растеж на БВП, БВП на глава от населението, инфлация, безработица); 2) промени в стандарта на живот на населението и мащаба на неравенството в доходите (включително индекс Джини, индекс на социален прогрес, индекс на икономическа свобода, индекс на конкурентоспособност). Коефициентът Джини се определя като показател за социално неравенство и се публикува от Евростат. Този коефициент се използва за количествено определяне на неравномерното разпределение на богатата, особено на доходите (например на домакинствата). За оценка на финансовото

състояние на бюджетите на отделните страни-членки на ЕС беше извършен анализ на публичния дълг и неговия дял в БВП, както и влиянието му върху икономическия растеж. Въз основа на анализа на данните на Евростат се изчислява съотношението на публичния дълг към БВП в избрани страни-членки на ЕС. Резултатите от изследването потвърдиха, че увеличаването на държавния дълг винаги допринася за забавяне на икономическия растеж, докато ниското ниво на държавен дълг има положителен ефект върху икономическия растеж, а високото ниво на дълга има отрицателен ефект върху икономическия растеж на страната. Относително високото ниво на държавния дълг в много страни-членки на ЕС провокира много дискусии относно въздействието на държавния дълг върху икономическия растеж.

За оценка на конкурентоспособността на страните-членки на ЕС от гледна точка на социалното развитие е използван коефициентът на детерминация - R^2 , който е мярка за оценка на адаптацията на регресионната функция към емпиричните данни. Този коефициент показва каква част от променливостта на зависимата променлива Y (БВП на глава от населението) е определена от функцията на зависимата променлива X (индексът за социално-икономическо развитие HDI). Стойността на коефициента на детерминация е в обхвата $[0 - 1]$, колкото по-близо до единица е стойността на този коефициент, толкова по-точно приляга регресионната функция към емпиричните данни.

Беше извършен сравнителен анализ на показателите, определящи изпълнението на Стратегията „Европа 2020“ в страните от ЕС, проведен за 2010-2020 г.г. чрез многомерния сравнителен анализ на Хелвиг, приложим към типологичното разделение на страните според тяхното ниво на развитие, ресурси и структура на квалифицираните кадри. За анализа използвахме метода на модела за развитие на З. Хелвиг в класическия му вариант. Синтетичният показател за изпълнението на Стратегията „Европа 2020“ е определен на базата на подробни показатели, определени от Европейската комисия и използвани за наблюдение на изпълнението на разпоредбите на Стратегията. Въз основа на синтетичен показател, изчислен за 2010 г. и 2020 г., е създаден рейтинг на страните от ЕС, с отчитане на степента на изпълнение на предпоставките на Стратегията „Европа 2020“. Изпълнението на Стратегията достигна най-добра, средна и най-лоша позиция от гледна точка на показателите на дългосрочната програма за развитие на ЕС.

За оценка на степента, в която отделните страни-членки на ЕС са постигнали разпоредбите на Стратегията в горепосочените области, беше приложен многомерен анализ. При оценката на степента на изпълнение на концепцията на Стратегия „Европа 2020“ са използвани два метода за линейно класифициране: (1) методът на схемата за развитие на Хелвиг; 2) методът на синтетичната мярка за развитие, основан на нулевата унитаризация. Тези методи се използват за организиране и оценка на обекти.

В изследването на Хелвинг са използвани данни, публикувани от Евростат за 2010-2020 г.г. Степента на изпълнение на Стратегията „Европа 2020“, която определя нивото на социално сближаване в отделните страни съгласно допусканията на плана „Европа 2020“, се проследява на базата на десет подробни диагностични показатели. Цел 1 - 75% от населението на възраст 20-64 години трябва да бъде заето - коефициент на заетост на

възраст 20-64 години (дял от населението, %); Цел 2 - 3% от европейския БВП трябва да се инвестира в научноизследователска и развойна дейност; X_2 – % дял на разходите за научноизследователска и развойна дейност в БВП; Цел 3 - опазване на климата и енергийни цели („20/20/20“, включително и целево увеличение на обема на намаление на емисиите при благоприятни условия), X_3 – емисии на парникови газове (z-индексът се приема за 1990 г. за базова година); X_4 – % дял на възобновяеми енергийни източници и глобално крайно потребление на енергия; X_8 – интензивност на енергопотреблението в икономиката (приблизителен показател за нивото на енергоспестяване, оценяван като крайно потребление на енергийни ресурси, еквивалентно на килограмите петрол по отношение на БВП при постоянни цени - милиони евро); Цел 4 - високо ниво на образование (делът на лицата с ниско образование трябва да бъде под 10% и най-малко 40% от лицата на възраст 30-34 години трябва да имат висше образование или негов еквивалент); X_6 - дял на лицата с ниско ниво на образование (% от дела на лицата с основно и професионално образование сред населението на възраст 18-24 години); X_7 - дял на лицата с висше образование (% дял в населението на възраст 30-34 г.); Цел 5 – намаляване на бедността в Европа – изключване на най-малко 20 милиона души от сферата на бедност или от риск от изолация; X_8 – % от населението, подложено на риск от бедност или изолация; X_9 - % от населението, живеещо в домакинства с ниска активност на пазара на труда (много ниска интензивност на труда); X_{10} - показател за дълбочината на материалните лишения в %. Конкурентоспособността на страните-членки на ЕС също беше оценена на базата на данни, получени от избрани международни организации, които изследват международната конкурентоспособност в Европа и света, т.е. Международният институт за управление и развитие, Световният икономически форум, Международният валутен фонд (МВФ), Световната банка.

7. Ограничения на дисертационния труд

В дисертацията не са изброени факторите, които определят конкурентоспособността на отделните страни-членки на ЕС. Този въпрос е широко дискутиран в специализираната литература. Сравнителният анализ на показателите, влияещи върху конкурентоспособността на страните-членки на ЕС, се отнася само за групата от 10 индикатора, посочени в Стратегията „Европа 2020“ и наблюдавани от Европейската комисия. Дисертационният труд не е свързан с анализ на други показатели, които определят нивото на социално-икономическото развитие на страните-членки на ЕС (освен БВП, държавен дълг, безработица). В дисертацията е направен анализ на финансовите ресурси от бюджета на ЕС, предназначени за подобряване на социалното, икономическото и териториалното сближаване в страните-членки на ЕС. За програмния период 2014-2020 г.г. е извършен анализ на усвояването на средствата от бюджета на ЕС за изпълнение на предпоставките на Стратегия „Европа 2020“, без да се посочват точните източници на финансиране. Данните по темата бяха публикувани от Евростат.

II. ОБЛАСТ И СТРУКТУРА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Дисертационният труд включва теоретична и емпирична част. Теоретичната част се основава на литературата по дадената тема, докато емпиричната част е разработена на базата на данни, получени от избрани международни организации, изучаващи международната конкурентоспособност в Европа и света, т.е. Международният институт за управление и развитие, Световният икономически форум, Международният валутен фонд (МВФ), Световната банка. За оценка на конкурентоспособността на страните-членки във връзка с изпълнението на целите на Стратегията „Европа 2020“ основно са използвани публикуваните от Евростат за 2010-2020 г.г. статистическите данни.

Дисертационният труд обхваща 291 страници.

Структурата на дисертационния труд е следната:

Увод

Раздел 1.

Методологични въпроси

1.1. Проблем на изследването – цели на дисертацията и хипотези.

1.2. Сфера на дисертацията, емпиричен материал и методи на изследване.

Раздел 2.

Теоретични аспекти на конкурентоспособността на икономиката

2.1. Конкурентоспособност на икономиката според икономическите теории.

2.2. Дефиниционен подход към международната конкурентоспособност на икономиката.

2.3. Фактори, които формират международната конкурентоспособност на икономиката.

2.4. Показатели за международна конкурентоспособност на икономиката.

Раздел 3.

Финансови инструменти на Европейския съюз в подкрепа на изпълнението на Стратегията „Европа 2020“ в рамките на кохезионната политика

3.1. Кохезионната политика в процеса на повишаване на конкурентоспособността на Европейския съюз във финансова перспектива - 2014–2020 г.г.

3.1.1. Модел на европейската кохезионна политика във финансовата перспектива - 2014–2020 г.г.

3.1.2. Цели на проинвестиционната и иновационна кохезионна политика.

3.2. Конкурентоспособност в кохезионната политика на ЕС след 2020 г.г.

3.2.1. Цели и принципи на кохезионната политика за 2021-2027 г.г.

3.2.2. Инициативи и програми в подкрепа на кохезионната политика през 2021-2027 г.г.

3.3. Насоки на политиката за развитие на ЕС в светлината на Стратегията „Европа 2020“.

3.3.1. Приоритети и цели на Стратегията „Европа 2020“.

3.3.2. Отделни показатели за наблюдение на изпълнението на Стратегия „Европа 2020“.

3.4. Финансови инструменти в подкрепа на конкурентоспособността на ЕС.

3.4.1. Принципи за финансиране на кохезионната политика във финансова перспектива - 2014–2020 г.г.

3.4.2. Финансиране на кохезионната политика във финансова перспектива - 2021-2027 г.г.

Раздел 4.

Оценка на степента на изпълнение на основните насоки на Стратегията „Европа 2020” в страните-членки на ЕС през 2010-2020 г.г.

- 4.1. Дефиниране на основните цели на Стратегията „Европа 2020”.
- 4.2. Степен на изпълнение на показателите на Стратегията „Европа 2020” от страните-членки на ЕС през 2010-2020 г.г.
- 4.3. Рейтинг на страните членки на ЕС съгласно изпълнението на Стратегията „Европа 2020”.
- 4.4. Конкурентна позиция на ЕС на международната сцена във връзка с изпълнението на Стратегията „Европа 2020”.

Раздел 5.

Конкурентоспособност на икономиките на Европейския съюз и страните-членки според международните класации за конкурентоспособност

- 5.1. Икономическата позиция на отделните страните-членки на ЕС от гледна точка на БВП.
- 5.2. Неравенство в доходите, риск от бедност и други аспекти на социалната изолация в страните-членки на ЕС.
- 5.3. Класиране на регионите на страните-членки на ЕС според индекса за регионална конкурентоспособност (RCI).
- 5.4. Класиране на страните членки на ЕС според индекса на човешкото развитие (HDI).
- 5.5. Стойности на индекса на икономическата свобода (IWG) за страните-членки на ЕС според класациите за 2010 г. и 2021 г.
- 5.6. Конкурентоспособността на икономиката на ЕС според индекса, изготвен от Института за управленско развитие (IMD).

Заключение

Библиография

Списък на таблиците

Списък на фигурите

III. КРАТКА ХАРАКТЕРИСТИКА НА РАЗДЕЛИТЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Дисертационният труд включва теоретична и емпирична част. Теоретичната част се основава на литературата по темата, докато емпиричната част е разработена на базата на данни, получени от избрани международни организации, изучаващи международната конкурентоспособност в Европа и света, т.е. Международният институт за управление и развитие, Световният икономически форум, Международният валутен фонд (МВФ), Световната банка. За оценка на конкурентоспособността са използвани и статистически данни, публикувани от Евростат - Европейската статистическа служба.

Първият раздел представя методологични въпроси, въведение във въпросите на изследването, както и проблема на изследването, както и формулира целта и обхвата на дисертационния труд, и хипотезите на изследването. Обсъждат се методологията на изследването и източниците на емпиричния материал.

Вторият раздел, който е основан на литературата по темата, представлява общо въведение в подхода и разсъжденията по въпроса за международната конкурентоспособност на страните-членки на ЕС. В него са представени основните понятия и същността на конкуренцията и конкурентоспособността от гледна точка на основните икономически теории. Този раздел представя видовете определения за конкуренция и международна конкурентоспособност, и факторите, влияещи върху този процес. Обсъждат се формиращите конкурентоспособността фактори. Посочени са факторите, определящи конкурентоспособността на страната. Взети са предвид макроикономически, икономически и социални фактори, както и фактори на икономическата инфраструктура. В този раздел, с използване на литература, са представени методи за измерване и показатели за международна конкурентоспособност.

Третият раздел представя принципите на политиката за конкурентоспособност на ЕС в светлината на концепциите на Стратегията „Европа 2020“ и описва кохезионната политика на ЕС във финансовата перспектива - 2014-2020 г. - и нейните цели и приоритети през текущия програмен период - 2021-2027 г. Обсъжда се моделът на европейската кохезионна политика във финансовата перспектива - 2014-2020 г., както и принципите на конкурентоспособност в кохезионната политика на ЕС след 2020 г. Този раздел описва целите и принципите на кохезионната политика на ЕС за 2021-2027 г. и обсъжда инициативите и програмите, подкрепящи кохезионната политика в текущата финансова перспектива. Насоките на политиката за развитие на ЕС са анализирани в светлината на разпоредбите на Стратегията „Европа 2020“, която, като най-важен политически документ, показва на държавите-членки на ЕС как трябва да се стремят да постигнат най-висока конкурентоспособност. Във втория раздел са представени приоритетите и целите на Стратегията „Европа 2020“, както и избрани показатели за мониторинг на изпълнението на Стратегията „Европа 2020“. Характеризират се финансовите инструменти (Европейските структурни и инвестиционни фондове), които подпомагат конкурентоспособността на ЕС във финансовата перспектива 2014-2020 г.г., както и в настоящия програмен период. Този

раздел определя основните принципи за финансиране на кохезионната политика в сила във финансовата перспектива - 2014-2020 г. - и програмираните методи за финансова подкрепа във финансовата перспектива - 2021-2027 г.

Четвъртият раздел представлява степента на изпълнение на ключовите насоки на Стратегията „Европа 2020“ в страните-членки на ЕС през 2010-2020 г.г. и описва измеримите цели на плана за развитие на ЕС, изпълнен през 2020 г., наричан Стратегия „Европа 2020“. По данни на Евростат е направен анализ на степента на изпълнение на показателите на Стратегията „Европа 2020“ и използваните финансови инструменти на ЕС за 2010-2020 г.г. Чрез статистически методи е оценена степента на изпълнение на постигнатите показатели на Стратегията „Европа 2020“ и са идентифицирани областите, в които са отчетени най-добрите и най-слабите ефекти в отделните страни от ЕС (според наличните данни към края на 2020 г.). Изследването потвърди наличието на значителна диверсификация на резултатите от изпълнението на целите на Стратегията в страните от ЕС-27. Тези различия бяха особено очевидни между високоразвитите страни на Запада и страните от Централна, Източна и Южна Европа, силно отслабени от икономическата криза през 2008-2009 г.г. и рецесията от 2012-2013 г.г. Стойностите на синтетичния показател позволиха да се определи степента на изпълнение на целите на Стратегията и да се класират страните от ЕС-27. Този раздел представя класификация на страните-членки на ЕС, разделени на групи със сходно ниво на изпълнение на целите на Стратегията, и посочва последиците от изпълнението на стратегическия план „Европа 2020“.

В петия раздел, въз основа на резултатите от доклади, публикувани от международни финансови институции, е представен анализ на конкурентоспособността на икономиките на страните-членки на ЕС и ЕС като международна организация в сравнение с водещите икономики в света в периода 2010-2020 г.г. За анализа са използвани няколко класации за конкурентоспособността на икономиките. От особено значение бяха Докладът за глобалната конкурентоспособност, публикуван от Световния икономически форум и Годишникът за световната конкурентоспособност, публикуван от Международния институт за развитие на управлението. За оценка на социално-икономическото развитие са използвани и данни, представени в други класации, използвани за оценка на конкурентоспособността на страните-членки на ЕС, включително: Международният институт за управление и развитие (IMD), индексът на икономическа свобода. За демонстриране на позицията на страните членки на ЕС и на ЕС като международна организация в различни класации за конкурентоспособност, са използвани данни от световни финансови институции. За оценка на конкурентната позиция са използвани много показатели, включително: HDI IMD, IEF, БВП, инфлация, безработица, държавен дълг. Всички горепосочени класации в по-голяма или в по-малка степен отчитат значимостта на въздействието на иновациите върху международната конкурентоспособност.

IV. ИЗВОДИ И ПРЕДИМСТВА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Теоретичните размисли и анализът на натрупания емпиричен материал потвърдиха правилността на приетите цели на изследването и изложените научни хипотези, и позволиха формулирането на изводите, получени в резултат на изследването.

1. Първият извод е формулиран по следния начин: *Проучването показва, че във връзка с изпълнението на Стратегията „Европа 2020“, в много страни от ЕС се наблюдава видимо подобрене в показателите, характеризиращи неговите отделни сфери (интелектуално развитие, устойчив растеж, социална интеграция). Конкурентната позиция на икономически силните страни се подобри значително, но все още има разлики в развитието между икономически слабите страни от ЕС.*

Основната цел на Стратегията „Европа 2020“ е да предостави на страните-членки на ЕС най-добрите условия по отношение на устойчивото развитие и дългосрочния икономически растеж. Изпълнението на Стратегията „Европа 2020“ трябва да доведе до основана на знанието икономика, ниски емисии, насърчаване на екологичните технологии, икономично използване на ресурсите, създаване на нови зелени работни места, и в същото време - запазване на загрижеността за социалното сближаване. Тези ефекти са дефинирани чрез три взаимосвързани приоритета, които трябва да допринесат за противодействие на негативното въздействие на икономическите процеси върху околната среда, развитие на основана на знанието икономика и иновации, интелигентен растеж, както и приобщаващ растеж за сметка на изключване от бедност и от социално изолация на най-малко 20 милиона души, и увеличаване на заетостта на лицата на възраст 20-64 години до 75%.

Анализът на емпиричния материал показва, че за всички страни-членки на ЕС постигането на целите на Стратегията „Европа 2020“ е важен стимул за тяхното развитие и повишаване на тяхната конкурентоспособност. Предприетата инициатива, наречена Стратегия „Европа 2020“, имаше за цел да гарантира, че през 2020 г. икономиката на ЕС ще стане най-конкурентоспособната, устойчива и ориентирана към подобряване на условията на живот и благосъстоянието на жителите на ЕС. Резултатите от изследването, представени в този документ, показваха, че прилагането на предпоставките на Стратегията „Европа 2020“ не е довело до очакваните резултати и не е повишило значително конкурентоспособността на икономиките на отделните страни-членки и ЕС на международната сцена. Приложените методи на изследване позволиха да се оцени изпълнението на Стратегията „Европа 2020“ по всички ключови показатели. Изчислените чрез тях синтетични показатели показваха кои страни са в най-добра, средна и най-лоша позиция по отношение на изпълнението на дългосрочната програма за развитие на ЕС. Анализът на емпиричния материал по метода на Хелвиг даде възможност да се проверят приетите изследователски допускания. Изследването потвърди, че конкурентната позиция на повечето държави от ЕС по отношение на изпълнението на стратегическите цели на кохезионната политика, определени в Стратегията „Европа 2020“, не се е подобрила значително. Благодарение на изпълнението на стратегията през 2020 г. в сравнение с 2010

г., 15 страни от ЕС са подобрили конкурентните си позиции, а при 12-те държави от ЕС техните конкурентни позиции са се влошили. Лидери в изпълнението на Стратегия „Европа 2020“ остават Швеция, Финландия, Холандия и Дания, т.е. страни-членки на ЕС с високо ниво на социално-икономическо развитие, измерено чрез БВП на глава от населението. Високата позиция на тези страни в класацията зависи от постигането на високи позиции по определените области на Стратегията. Задоволително е, че деветте страни, които бяха сред първите десет държави с най-добро изпълнение на целите на Стратегията през 2010 г., останаха в челната десетка и през 2020 г. При 12-те страни от ЕС тяхната конкурентна позиция е влошена, вкл. поради икономически проблеми. По-специално това се отнася за Белгия (от 2-ро - на 11-то място), България (от 18-то - на 21-во място), Ирландия (от 11-то - на 14-то място), Франция (от 14-то - на 19-то място), Португалия (от 16-то - на 20-то място). Тази ситуация е причинена от по-ниските разходи за научноизследователска и развойна дейност (Франция, Португалия), намалена заетост (Португалия, Гърция), повишен риск от бедност и социална изолация (Гърция), увеличен брой млади хора, които не продължават образованието си (Естония) и увеличени парникови газове емисии (Естония). Въз основа на изследването можем да обособим група държави, които се характеризират с ниски места в рейтинга по отношение на степента на изпълнение на Стратегията „Европа 2020“. Това са: Малта, Гърция, Румъния, Кипър, Италия и Испания. В сравнение с други страни от ЕС, тези страни се характеризират с не особено благоприятни стойности на показателите за наблюдение на изпълнението на Стратегията „Европа 2020“.

Ефектът от изпълнението на Стратегията „Европа 2020“ трябва да е икономика, основана на знанието с ниски нива на емисиите, насърчаване на екологично чистите технологии, икономично използване на ресурсите, създаване на така нар. „зелени“ работни места и грижа за социалното сближаване. Колективните действия на ниво всички страни-членки трябва да доведат до реализиране на целите на ЕС, включително до укрепване на позициите на ЕС на световната сцена. Целите на стратегията „Европа 2020“ могат да бъдат постигнати само чрез координирани действия на Европейския съюз, страните-членки, регионите, социалните и икономическите партньори и представителите на гражданското общество. На ниво ЕС, постигането на целите зависи от ангажираността на всички институции. На ниво страна-членка, участието на централните, регионалните и местните власти е от първостепенно значение. Важна роля играят и представителите на гражданското общество.

Освен това, резултатите от изследването ни позволяват да заключим, че през 2020 г. трябва да има по-осезаемо увеличение на постигнатите планирани показатели, които характеризират насоките за изпълнение на Стратегия „Европа 2020“. По-специално, темпът на растеж на разходите за научноизследователска и развойна дейност трябва да бъде по-значителен. В крайна сметка, мерките за иновации са от решаващо значение в процеса на справяне с последиците от икономическата криза. В ЕС се наблюдава значителен напредък в намаляването на емисиите на парникови газове. Има и подобрене по време на изпълнението на Стратегията на показателя за лицата с висше образование, което ни

позволява да оценим положително изпълнението на задачата, свързана с процеса на изграждане на икономика, основана на знанието, създаване на условия за увеличаване на заетостта, производителността и социалното сближаване. Въпреки това, нарастващите трудности на европейския пазар на труда, особено сред младите хора, могат да предизвикат известно безпокойство. Предвид факта, че Стратегията „Европа 2020“ по дефиниция е проект, насочен към постигане на целите на ЕС, позволяващ на страните-членки да приемат за цели различни стойности на отделните параметри, въпреки че това изглежда оправдано от икономическа гледна точка, в крайна сметка може да се окаже продълготрайно от прогнозирания времеви хоризонт (до 2020 г.).

Сравнителният анализ на основните показатели за изпълнението на стратегията „Европа 2020“ показва, че през 2020 г. спрямо 2010 г.:

- Повечето държави от ЕС са увеличили разходите за научноизследователска и развойна дейност. През 2010 г. целта от 3% разходи за НИРД на стратегията беше постигната във Финландия (3,71% от БВП) и Швеция (3,17% от БВП). През 2020 г. - в Швеция (3,51%), Германия (3,14%), Дания (3,03%), Белгия (3,52%), Австрия (3,22%),
- Подобри се и показателят, свързан с емисиите на парникови газове. Стратегията „Европа 2020“ призовава за 20% намаление на емисиите на парникови газове между 1990 г. и 2020 г. През 2018 г. всички страни от ЕС успяха да намалят емисиите си с 16,3%, което е повече от половината от планирания мащаб на промените. Целевото ниво на емисиите на парникови газове през 2018 г. не беше постигнато от Ирландия и Португалия.
- Делът на енергията от възобновяеми източници в брутното крайно енергийно потребление в % се е увеличил във всички страни от ЕС. Средната стойност на този показател за ЕС-27 нарасна от 14,73% през 2010 г. до 19,61% през 2020 г. Най-добрата страна в ЕС в това отношение през 2020 г. е Швеция с 60,1%, Финландия (43,8%), а най-слабата е Малта (10,7%), Унгария (13,9%).
- в повечето страни от ЕС делът на младите хора, които не продължават своето образование и обучение, е намалял. Делът на населението на ЕС с висше образование се увеличава и през 2010 г. е 33,5% от лицата във възрастовата група 30-34 години, а през 2020 г. - 44,6%, което трябва да се оцени положително от гледна точка на постигане на целите на Стратегията. От своя страна, делът на лицата на възраст 18–24 години със средно образование, които не са получили образование (които са прекъснали преждевременно образованието си), се колебае около 13,1% през 2010 г., а през 2020 г. е около 11%. През 2010-2020 г. броят на лицата с висше образование нараства във всички страни от Общността, като средното ниво на показателя в целия ЕС също систематично се е увеличило.
- нараства делът на лицата на възраст 30–34 години с висше образование, като процент от общото население. В 21-те държави от ЕС делът на младите хора, които не продължават образованието и обучението си, е намалял през 2020 г. в сравнение с 2010 г., което е допринесло за среден спад за Европа до около 10%. В това

отношение Полша е на 4-то място в ЕС през 2020 г. В пет държави този показател се е увеличил през 2020 г. спрямо 2010 г., т.е. в Кипър (от 12,2% - на 14,4%), Дания (от 6,9% - на 7,4%), Финландия (от 9% - на 9,3%), Люксембург (от 5,1% - на 6,6%), Словения (от 7% - на 7,7%) %).

От друга страна, борбата с бедността и социалната изолация остава голямо предизвикателство за ЕС през 2020 г. Неблагоприятна ситуация се наблюдава по отношение на дела на лицата, живеещи в домакинства с много ниска интензивност на труда, като процент от общото население. Все още има значителни разлики между страните по отношение на индекса на тежките материални лишения. В повечето страни от ЕС броят на лицата в риск от бедност и от социална изолация е намалял (средно за ЕС-27 е намалял от 25,5% на 13,6%). През 2020 г. най-ниско ниво на показателя е регистрирано в Чехия (10,4%), Швеция (5,0%) и Холандия (6,1%), а най-високо - в България (31,9%) и Румъния (29,3%). Сравнително висок процент е отбелязан и в Латвия (16,1%) и Литва (18,5%).

2. В дисертацията се формулира и друг извод: *Конкурентната позиция на икономически най-слабите страни се определя от индекса на БВП на глава от населението във връзка с изпълнението на стратегическите цели на кохезионната политика, определени в Стратегията „Европа 2020“ - няма значително подобрение.*

Анализът на емпиричния материал показва, че икономически най-слабите страни-членки на ЕС, във връзка с изпълнението на Стратегията „Европа 2020“, не са променили съществено мястото си в класацията на страните по БВП на глава от населението. Установено е, че пет държави от ЕС по обем на производство - Люксембург, Швеция, Дания, Германия, Холандия - в класацията за 2020 г. - са произвели 63% от общия БВП, изчислен по БВП или 60% по ППС. Всичките 14 държави в момента в ЕС и в Западноевропейската зона (ЕС-14) представляват 77% от общото население и генерират 89% от общия БВП в съответствие с РОК или 82% в случай на ППС. За разлика от това, 13-те нови страни-членки, които се присъединиха към ЕС през 2004 г. и 2007 г. или по-късно, т.е. 11-те страни от Централна и Източна Европа плюс Кипър и Малта, представляват 23% от общия брой на населението, но съответно произвеждат само 11% или 18% от общия брой на населението. Тези данни показват значителна асиметрия в икономическото развитие между „старото ядро“ на ЕС и новите страни членки (между Западна Европа, Централна и Източна Европа).

През 2020 г. Люксембург, Дания, Швеция, Холандия и Ирландия са имали най-висок БВП на глава от населението, докато Румъния, България, Литва и Латвия са с най-нисък. Подобна е и класификацията на страните-членки на ЕС по отношение на БВП на глава от населението през 2010 г. Съществува и връзка между БВП на глава от населението и класирането на страните-членки, предвид степента на изпълнение на Стратегията „Европа 2020“. Използваните статистически методи позволиха разделянето на страните на групи с различно ниво на изпълнение на Стратегията „Европа 2020“. За класифициране на страните в групи по ниво на социално-икономическо развитие: високо, средно-високо, средно-ниско

и ниско е използвана диаграма на разделяне, свързана с изпълнението на Стратегията „Европа 2020“. Във връзка с горния анализ, групата на страните с високо ниво на изпълнение на целите на Стратегията „Европа 2020“ през 2010 г. включва 7 страни от ЕС (Швеция, Холандия, Люксембург, Дания, Белгия, Словения и Естония), а през 2020 г. - 4 държави (Швеция, Финландия, Холандия, Дания). В групата със средно-висок показател през 2010 г. са 6 страни, а през 2020 г. - 11. В групата със средно-ниско ниво на изпълнение на програмата за развитие на ЕС през 2010 г. са 10 държави, а през 2020 г. - 7 държави. Ниското ниво на изпълнение на Стратегията „Европа 2020“ през 2010 г. е представено от 4 държави (Кипър, Малта, Испания, Италия), а през 2020 г. - 5 (Кипър, Румъния, Гърция, Испания, Италия).

Друг показател, който определя финансовото състояние на страните-членки на ЕС, е размерът на бюджетния дефицит. Бюджетният дефицит и държавният дълг са други показатели, характеризиращи финансовото състояние на отделните страни-членки. Държавният дефицит обикновено се определя като разликата между общите държавни разходи, включително лихвите по държавния дълг, и държавните приходи. Най-висок коефициент на държавен дълг се наблюдава във Франция, Италия, Испания, Германия, Белгия, а най-нисък - в Малта, Литва и Люксембург. През 2020 г., в сравнение с 2010 г., феноменът на нарастване на държавния дълг се забелязва във всички страни-членки на ЕС. Увеличението на държавния дълг се дължи основно на нарастване на бюджетните разходи, които не се покриват от приходите на отделните страни-членки.

3. Въз основа на изследването е формулиран трети извод: *Приетите положения на Стратегията „Европа 2020“, обхващащи широка социално-икономическа област, са непостижими в икономически най-слабите страни.*

Анализ на публикувани от Евростат данни показва, че през 2020 г. повечето страни-членки на ЕС не са постигнали напълно заложените в Стратегията „Европа 2020“ национални цели. Особено ниското ниво на изпълнение на приетите показатели на Стратегията засяга икономически най-слабите страни от ЕС с ниско ниво на социално-икономическо развитие, измерено чрез БВП на глава от населението. Тази ситуация налага програмите за развитие на ЕС да се адаптират по-добре към спецификата на отделните територии, което определя постигането на очакваните ефекти от политиката за развитие и пълното изпълнение на социално-икономическите програми. Редица изследвания и програмни оценки показват, че единната политика за развитие на национално ниво не носи очакваните резултати. Това се дължи на факта, че универсалният мащаб на намеса не отчита в достатъчна степен възможностите и бариерите на отделните региони.

Във връзка с това твърдение, посоката на промяна на системата за програмиране на социално-икономическото развитие на ЕС трябва да бъде в по-голяма степен дефинирането на целите за развитие на регионално ниво. Наред с определянето на целите за развитие на регионално ниво следва да се прилага в по-голяма степен принципът на концентрация на средствата от ЕС за кохерентната политика, създадена от регионите. В настоящия процес на програмиране на кохерентната политика, регионите все още са отговорни за

разпределянето на приблизително 40% от средствата в рамките на кохезионната политиката. Значението на регионите трябва да бъде по-видимо, а териториалното измерение трябва да стане един от основните приоритети за 2021-2027 г. Това намира практическо отражение както в по-голямата децентрализация на управлението на фондовете на ЕС чрез регионални програми, така и в териториалната концентрация на национална и регионална намеса. От тази гледна точка е важно да се дефинират подробни показатели на регионално ниво, а проведеното изследване ни позволява да заключим, че в момента това може само частично да бъде пренесено на регионално ниво. Съществуват обаче инструменти, които позволяват прецизиране на тези цели и показатели на регионално ниво. Средносрочната оценка на изпълнението на Стратегията „Европа 2020“ трябва да служи за определяне на нова посока за развитие на ЕС, основана на регионален подход. Нивото на целевите стойности, заложи в Стратегията „Европа 2020“, е от общ характер и засяга ЕС като международна асоциация на независими страни-членки. Въпреки това, предвид значителната икономическа и социална диференциация на държавите членки, всяка от тях имаше право да определя показатели за своето развитие, определени като целеви стойности, постижими във времеви хоризонт и приети в Стратегията. С отчитане на спецификите на конкретна страна и нейните проблемни области, беше разрешено да се установят различни показатели и механизми, които да гарантират изпълнението на целите на Стратегията „Европа 2020“. Националните показатели и методите за тяхното прилагане, определени от отделните държави членки, следва да бъдат съобразени с възприетите в Стратегията по-високи цели на ЕС. Резултатът от действията, предприети индивидуално в страните-членки, е постигането на общите цели на ЕС, включително укрепването на позициите на ЕС на международната сцена. Общата политика за конкурентоспособност, следвана от ЕС е насочена към подобряване на социалното и икономическо развитие на икономиките на страните-членки и е една от най-старите политики на Общността.

Основният стимул в стремежа за повишаване на конкурентоспособността на ЕС е отдалечеността на Европа от ключовите икономики (САЩ, Япония) – главно в областта на технологичните иновации и нововъзникващата конкуренция от страните Бразилия, Русия, Индия, Китай и Южна Африка. Основната заплаха за изпълнението на Стратегията „Европа 2020“ беше намаляването на конкурентоспособността на ЕС в глобалната икономика поради необходимостта от поддържане на висок стандарт на живот на своите граждани. Без повишаване на конкурентоспособността на страните-членки на ЕС в контекста на задълбочаващата се глобализация ще бъде трудно да се поддържа сегашният стандарт на живот и да се осигури икономическо развитие в отделните страни-членки на ЕС. Стимулирането на икономическия растеж в условията на възстановяване на нарушеното от кризата и задълбочаване на финансовия дисбаланс ще бъде много трудна задача. Новият наратив на 21-ви век ще бъде голямо предизвикателство за Европа, дори при изграждането на нейното бъдеще в рамките на задълбочаване и разширяване на интеграцията. Тази ситуация трябва да бъде отчетена в планове на изпълняваната в момента Стратегия, както и в подготвените сценарии за бъдещето.

4. Четвъртият извод е формулиран по следния начин: *Финансовите инструменти на ЕС оказват значително влияние върху изпълнението на възприетите презумпции на Стратегията „Европа 2020“ в рамките на трите приоритета: интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж.*

Инструмент на Стратегията „Европа 2020“ е кохезионната политика, чиято цел е да повиши конкурентоспособността на ЕС в глобалната икономика. Връзката на Стратегията „Европа 2020“ с кохезионната политика има за цел да допринесе за изграждането на иновативна икономика, която може да се конкурира на международната сцена. Кохезионната политика, фокусирана върху регионалното развитие и икономическите иновации, цели да повиши конкурентоспособността на ЕС на международната сцена. Пълното използване на ресурсите на структурните фондове и Кохезионния фонд (наричан ЕСИФ) в следващата финансова перспектива е възможност за подкрепа на по-нататъшното развитие на страните и регионите и постигане на целите на стратегията за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж „Европа 2020“.

Анализът на емпиричния материал показва, че финансовите средства от бюджета на ЕС, заделени за кохезионната политика, в предходната финансова перспектива - 2014-2020 г. - не са подобрили значително позицията на ЕС на международната сцена. В предходната финансова перспектива показателят за планираното разпределение на средствата и тяхното развитие по отделните страни-членки на ЕС беше различен и зависеше от социално-икономическото развитие на тези страни, измерено чрез БВП. При 13 страни-членки на ЕС отчетеният БВП (в евро) за 2020 г. е по-нисък от планираното и използвано разпределение на средства от бюджета на ЕС за кохезионната политика (към края на 2020 г.), това се отнасяше, между другото, до Австрия, Белгия, Дания, Финландия, Холандия, Швеция, т.е. до страни, които заемат доминираща позиция в класацията по конкурентоспособност на страните-членки на ЕС. При останалите 14 държави-членки на ЕС планираните и използвани средства са по-високи от БВП, изчислен в евро за 2020 г. Такива страни включват по-специално Полша, Чехия, България, Румъния, Хърватия, т.е. икономически слаборазвити страни. Тази ситуация произтича от предпоставките на кохезионната политика, при която средствата от ЕС в по-голяма степен подкрепяха региони и държави, изискващи компенсации за диспропорции в своето развитие.

Във финансовата перспектива - 2021-2027 г.г. - планираното отпускане на средства за кохезионната политиката възлиза на 329 милиарда евро, т.е. е с 9,9% по-малко в сравнение с предходния програмен период. Размерът на евросредствата на 1 жител на ЕС е 106 евро, т.е. с 11% по-малко от предходния програмен период. Най-голямото намаление на планираното отпускане на средства, възлизащо на 24%, е засегнало, между другото, Унгария, Литва, Естония, Чехия и Малта. В случая на Полша, планираното разпределение е спаднало с 23%, Словакия с 22%, Германия с 21% и Ирландия с 13%. Увеличението с 8% на размера на планираните средства засяга само България, Румъния и Гърция. Намаляване на планираното отпускане на средства от бюджета на ЕС за кохезионната политика във финансовата перспектива - 2021-2027 г.г. - ще има значително въздействие върху

дейностите, насочени към подобряване на конкурентоспособността на регионите и страните-членки на ЕС.

Нивото на икономическо развитие на различни групи страни през 2010-2020 г., измерено чрез стойността на БВП на глава от населението по паритет на покупателната способност, показва, че страните от ЕС и другите групи страни не са се сближили по отношение на развитието и разминаващите се тенденции са видими. Анализът засяга икономическото развитие на страните от Европейския съюз (ЕС-27) и някои други групи, класифицирани предимно по географски критерии. От петте групи държави извън ЕС, само две, Общността на независимите държави (ОНД) и Югоизточна Азия, са се приближили явно по показател на БВП на глава от населението до ЕС-27. Групата от ОНД подобри относителното ниво на икономическо развитие от 38% от средното за ЕС (ЕС-27) през 2004 г. до 47% през 2020 г. (т.е. с 9%), докато азиатската група - от 19% - на 31% (12%) . Останалите три групи (Латинска Америка, Близкия изток и Африка), като цяло не са намалили разрыва в доходите, а в някои случаи дори значително са го увеличили. В класацията на световните икономики първото място заеха икономиките на Япония, Канада и САЩ. Позицията на ЕС в класацията по конкурентоспособността в сравнение с другите водещи икономики в света е на средно ниво.

Много международни институции се занимават с изследване на международната конкурентоспособност на икономиките, вкл. Световният икономически форум, Международният институт по мениджмънт в Лозана, Световната банка, ОИСР, Изследователският институт на Фонда за наследството. Въз основа на приетите детерминанти на конкурентоспособността, тези организации съставят рейтингови списъци на страните според тяхната конкурентна позиция в света. Приетата през 2021 г. стратегията на ЕС трябваше да допринесе за по-ефективна конкуренция с други страни на световния пазар, както и за по-бързото премахване на различията в икономическото и социалното развитие на отделните страни-членки на ЕС. Според публикуваните международни доклади за конкурентоспособността, с позоваване на данни за 2010 г. и 2020 г., лидери в световната класификация по стойности на анализирания показател са: Норвегия, Швейцария, Ирландия, Германия, Хонконг, Австралия, Исландия, Швеция, Сингапур, Холандия, Дания, Финландия, Канада, Нова Зеландия, Обединеното кралство и САЩ. По подразбиране на най-висока позиция в тази класация са следните страни от ЕС: Швеция, Финландия, Дания и Холандия. В класацията позицията на държавата зависи от нейното представяне в областта на 7 компонента (Бизнес среда, Цифрова програма, Иновативна Европа, Образование и обучение, Пазар на труда и заетост, Социално включване, Устойчива среда). Сравнението на изпълнението на тези цели от страните от ЕС по отношение на водещите икономики в света според рейтинга за 2010 г. и 2020 г. показва, че в последния период от изпълнението на програмите на Стратегията ЕС не е постигнал предимство във всеки от анализирания компоненти (според допусканията на Стратегията това трябва да бъде постигнато до края на 2020 г.).

Резултатите от проучването и съображенията, съдържащи се в този документ, водят до заключението, че програмирането на кохезионната политика в следващата финансова

перспектива на ЕС трябва да вземе предвид планирането на подробни показатели за развитие и тяхното финансиране на регионално ниво. Ориентацията на кохезионната политика на ЕС на регионално ниво ще позволи прецизиране на целите и показателите в съответствие с нуждите на регионалното развитие и така ще допринесе за повишаване на конкурентоспособността на страните-членки на ЕС.

Въпросите и изчисленията, предприети в този дисертационен труд, са много важни за планирането на социално-икономическото развитие на отделните страни-членки на ЕС, както и на ЕС като организация на международната сцена, но все още изискват допълнителни изследвания. Изследванията трябва да са насочени към оптимизиране на процеса на програмиране и финансиране на кохезионната политика на ЕС, като се фокусират върху идентифицирането на фактори, ограничаващи процеса на изравняване на различията между регионите и страните-членки на ЕС и повишаване на конкурентоспособността на ЕС на международната сцена.

V. ПУБЛИКАЦИИ, СВЪРЗАНИ С ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. **Walenia A. 2022.** *Sources of Financing Sustainable Agriculture and Rural Areas in the EU in the Financial Perspective of 2021-2027.* Journal of Scientific Papers VUZF REVIEW, Vol. 7 (1) (March 2022) VUZF University, ISSN 2534-9228, ss. 80-88.
2. **Walenia A. 2022.** *Competitiveness of the European Union Member States according to the Institute of Management Development index (IMD).* Journal of Scientific Papers VUZF REVIEW, Vol. 7 (2) (June 2022) VUZF University, ISSN 2534-9228, ss. 229-235.
3. **Walenia A. 2021.** *Inteligentne specjalizacje w procesie zrównoważonego rozwoju regionów (na przykładzie regionu Wielkopolski).* Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu. Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna, nr 57, s. 45 – 53.
4. **Walenia A. 2021.** *The significance of public agricultural advisory in the functioning of the national rural network (NRN) in the financial perspective 2014 – 2020.* Annals of the Polish Association of Agricultural and Agribusiness Economists, vol. XXIII, no. 3, s. 132 – 142.
5. **Walenia A. 2020.** *Nadużycia finansowe w obszarze polityki spójności a ochrona interesów budżetowych Unii Europejskiej.* Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, vol 64, nr 11, s. 133 – 147.
6. **A. Walenia. 2021.** *Competitiveness of EU Member States Regarding the Implementation of the Europe 2020 Strategy.* Journal of Scientific Papers VUZF REVIEW, Vol. 6 (4) (December 2021) VUZF University, ISSN 2534-9228, ss. 164-174.
7. **Walenia A. 2020.** *Nieprawidłowości w wykorzystaniu europejskich funduszy rolnych i ich wpływ na realizację Wspólnej Polityki Rolnej w Polsce.* [w:] Globalizacja. Integracja. Konkurencyjność i współczesne dylematy. Red. A.Grynja. Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Wydział Ekonomiczno – Informatyczny w Wilnie, s. 478 – 490.

8. **Walenia A. 2019.** *Common Areas of Smart Specialisations as well as the Innovation Potential and Possibilities of East Poland Voivodeships* [w:] HRADEC ECONOMIC DAYS, PT II, 2019. eds.: P. Jedlicka, P. Maresova, I. Soukal. University Hradec Kralove, s. 509-520.
9. **Walenia A. 2018.** *Podstawowe zasady programowania polityki spójności UE w perspektywie finansowej 2014 – 2020.* [w:] Polska i świat wobec współczesnych wyzwań społeczno – ekonomicznych. Zeszyty Naukowe Staropolskiej Szkoły Wyższej w Kielcach, nr 8, s. 33 – 39.
10. **Walenia A, 2018.** *Mechanizmy kontroli instrumentów prawno – finansowych polityki spójności UE w perspektywie finansowej 2014 – 2020.* Wydawnictwo Difin, Warszawa, ISBN: 978-83-8085-570-0, ss. 368.
11. **Walenia A. 2016.** *Samorząd województwa w procesie wdrażania polityki strukturalnej UE w perspektywie finansowej 2014 – 2020.* [w:] Współpraca międzysektorowa – istota, przykłady, korzyści. Red. R. Przygodzka, A. Chmielak. Wydawnictwo Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego w Białymstoku, s. 55 – 66.
12. **Walenia A. 2015.** *Rola instytucji publicznych w procesie wdrażania polityki spójności w regionach peryferyjnych Polski Wschodniej,* [w:] Współczesne wyzwania rozwoju gospodarczego. Polityka i kreacja potencjału. Struktura gospodarki - rynek pracy - środowisko i jakość życia. Red. A. Grynia. Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Wydział Ekonomiczno – Informatyczny w Wilnie, s.364-379.
13. **Walenia A. 2015.** *Activity of local government authorities in the scope of supporting development of entrepreneurship in peripheral Areas of Eastern Poland.* University of Economics in Bratislava Faculty of National Economy Department of Economics, s. 338 – 351.
14. **Walenia A. 2015.** *Regionalne zróżnicowanie wykorzystania środków UE wspierających wielofunkcyjny rozwój rolnictwa w regionach Polski.* [w:] Wybrane aspekty rozwoju i konkurencyjności nowych krajów członkowskich UE. Red. A.Grynia. Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Wydział Ekonomiczno – Informatyczny w Wilnie, s. 665 – 677.
15. **Walenia A. 2014.** *Czynnik ludzki w sektorze publicznym w procesie wdrażania polityki spójności UE w regionach Polski Wschodniej.* [w:] Rozwój regionalny i lokalny w Europie Środkowo – Wschodniej w warunkach kryzysu i reformy. Red. M. Czupich, A. Ignasiak – Szulc, M. Kola – Bezka. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika w Toruniu, s. 476 – 488.
16. **Walenia A. 2014.** *Polityka regionalna z uwzględnieniem Programu Współpracy Transgranicznej Rzeczpospolita Polska – Republika Słowacka na lata 2007 – 2013.* [w:] Przyrodnicze i społeczno – ekonomiczne uwarunkowania rozwoju obszarów przygranicznych Polski i Słowacji. Red. B. Grzebyk, A. Walenia. Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, s. 53 – 67.
17. **Walenia A. 2013.** *Sprawność instytucji sektora publicznego w zakresie wdrażania regionalnych programów operacyjnych w województwach Polski Wschodniej.* [w:] Wpływ

globalizacji i integracji na konkurencyjność nowych krajów członkowskich UE. Red. A. Grynia. Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Wydział Ekonomiczno – Informatyczny w Wilnie, s. 476 – 489.

18. **Walenia A. 2013.** *Zasoby finansowe jednostek samorządu terytorialnego Podkarpacia a możliwości absorpcyjne środków z budżetu UE w perspektywie finansowej 2007 – 2013.* [w:] Dług publiczny w systemie finansów publicznych. Red. M. Poniatowicz. Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Wydział Ekonomii i Zarządzania, s. 85 – 95.
19. **Walenia A. 2012.** *Polityka spójności UE jako czynnik zmian instytucjonalnych w makroregionie Polski Wschodniej.* [w:] Aspekty integracyjne w Unii Europejskiej i relacje międzyregionalne. Red. J. Wolkonowski. Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Wydział Ekonomiczno – Informatyczny w Wilnie, s. 28 – 39.